

Христина Ткач

**ОБСТЕЖЕННЯ
МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ
З АУТИЗМОМ
І ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ
НА ОСНОВІ ПОВЕДІНКОВОГО ПІДХОДУ**

Практичний посібник

Ткач Х. Я.

Т48 **Обстеження мовленнєвого розвитку дітей з аутизмом і тяжкими порушеннями мовлення. На основі поведінкового підходу : практичний посібник / Х. Ткач. — Тернопіль : Мандрівець, 2020. — 136 с.**

ISBN 978-966-944-171-3

Посібник створений логопедом, спеціалістом з АВА-терапії для логопедичного обстеження дітей з аутизмом і тяжкими порушеннями мовлення. Це своєрідна карта, за якою ви легко зможете побудувати індивідуальний маршрут для кожної дитини. Ним можуть користуватись як батьки, так і спеціалісти різних напрямків, зокрема логопеди, дефектологи, психологи та всі, хто дотичний до теми розвитку мовлення у дітей із розладами спектру аутизму (РСА) чи тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ). Він допоможе визначити той рівень, на якому перебуває дитина, і ставити цілі для подальшого її розвитку, вибудовуючи індивідуальну програму.

Для широкого загалу спеціалістів, які працюють із дітьми з особливими потребами, та батьків.

УДК 376

ЗМІСТ

Вступ.....	4
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ОБСТЕЖЕННЯ	6
Особливості тестування	6
ПОСТАНОВКА ЦІЛЕЙ	10
ОБСТЕЖЕННЯ НАВИЧОК.....	14
Обстеження навичок імітації.....	14
Обстеження навичок візуального сприймання.....	18
Обстеження навичок візуального зіставлення.....	22
Обстеження навичок сортування.....	24
Обстеження навичок слухового сприймання (слухового гнозису)	26
Обстеження навичок розуміння мовлення.....	28
Обстеження навичок ехореакції.....	35
Обстеження навичок прохання.....	38
Обстеження навичок називання.....	41
Обстеження навичок відповідей на запитання.....	45
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАВЧАННЯ	48
ТРИ КИТИ НАВЧАННЯ: ПІДКАЗКА, ЗАОХОЧЕННЯ, КОРЕКЦІЯ ПОМИЛКИ.....	49
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК.....	54
Розвиток імітації.....	54
Розвиток візуального сприймання.....	54
Розвиток слухового сприймання.....	55
Розвиток розуміння мовлення.....	55
Розвиток ехореакції.....	56
Розвиток прохання.....	56
Розвиток уміння називати предмети.....	58
Розвиток уміння відповідати на запитання.....	58
ВІЗУАЛЬНИЙ РОЗКЛАД ЯК ДОДАТКОВИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ.....	59
Додаток 1.....	61
Додаток 2.....	73
Додаток 3.....	123
Додаток 4.....	124
ДЖЕРЕЛА.....	132

ВСТУП

Коли я створювала цей посібник, в мене не виникало питання “Для чого?”. Адже спершу я відчувала (і не лише я) гостру потребу в ньому, а вже потім з’явилася ідея написати посібник для логопедичного обстеження.

Ще на етапі ідеї написання цього посібника, я знала мету його створення – це дати можливість спеціалістам (і в першу чергу собі) якісно оцінити стан розвитку мовлення у дітей із розладами спектру аутизму (далі – РСА), тяжкими порушеннями мовлення (далі – ТПМ). Адже типові мовленнєві карти для цього не підходять. На момент написання посібника я не натрапила на жодну мовленнєву карту, яка б підходила для використання в роботі з дітьми з РСА чи з немовленнєвими дітьми. І в мене щоразу під час занять виникали одні й ті самі запитання: “Чи все я правильно роблю? Чи туди я іду? Чи нічого я не пропускаю? У якому порядку обстежувати і розвивати навички?”

Якщо зважати на те, що місією свого професійного життя я обрала допомогу дітям з особливими освітніми потребами (далі – ООП) та їхнім сім’ям, то мені нічого іншого не залишалось, як написати цей посібник. Адже він допоможе не лише тим дітям, з якими я працюю, а й кожній дитині, чії батьки чи спеціалісти, які з нею працюють, використовуватимуть цей посібник.

Важливість визначення рівня розвитку дитини важко переоцінити. Якщо порівняти роботу з розвитку навичок у дитини з ООП та подорож, то нашим місцем старту буде рівень розвитку конкретних навичок у дитини, фініш – наша кінцева мета в роботі з дитиною, а проміжні “точки” – це якраз ті цілі, які знадобляться для досягнення кінцевої мети. Але не знаючи, де ми знаходимося на карті, ми не зможемо дійти до потрібного нам місця. А якщо і прийдемо, то наскільки швидко, чи не будемо пропускати важливих навичок на шляху до нашої кінцевої мети, скільки “петель” ми зробимо, скільки непрохідних місць треба буде минути тощо.

Для кого цей посібник?

Цей посібник створений для логопедичного обстеження дітей з аутизмом та тяжкими порушеннями мовлення. Це своєрідна карта, на якій ви легко зможете побудувати індивідуальний маршрут для кожної дитини. Ним можуть користуватись як батьки, так і спеціалісти різних напрямків, зокрема логопеди, дефектологи, психологи та всі, хто дотичний до теми розвитку мовлення у дітей із РСА чи ТПМ. Він допоможе

визначити той рівень, на якому перебуває дитина, і ставити цілі для подальшого розвитку відносно визначеного рівня, а також будувати індивідуальну програму розвитку. Не має значення, хто ви за професією. Має значення лише те, наскільки ви хочете допомогти конкретній дитині заговорити. А я вам у цьому допоможу!

У цьому посібникові зібраний мій досвід щодо тестування рівня розвитку дітей із використанням українських та зарубіжних методик тестування.

Структура обстеження ґрунтується на поведінковому підході (його ще називають АВА-терапією) – це один із науково доведених методів роботи з дітьми з аутизмом.

Це буде не просто посібник, це буде тренінг, у якому я покроково вестиму вас під час обстеження кожної дитини! Ваше головне завдання – виконувати всі вказівки, відповідально ставитися до кожного завдання і не пропустити жодного кроку, навіть якщо він здається вам непотрібним.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ОБСТЕЖЕННЯ

Запропонована методика обстеження складається із двох груп навичок. Перша група включає тестування домовленнєвих умінь. Тобто тих навичок, для яких не потрібне безпосереднє мовлення, – це імітація, візуальне сприймання, слуховий гнозис і розуміння мовлення. Друга група – для визначення рівня розвитку вже безпосередньо мовленнєвих навичок, зокрема: точне відтворення почутого (ехореакція), навичка прохання, називання та ведення діалогу (або відповіді на запитання).

Кожна навичка описана в тій послідовності, в якій вона розвивається у процесі онтогенезу дитини.

Не варто переходити до самого обстеження без ретельного вивчення цього розділу.

Отже, для того щоб почати тестування, спеціаліст зобов'язаний до нього підготуватися. Тут ідеться не лише про підготовку матеріалів, а й про інші аспекти, які допоможуть об'єктивно оцінити мовленнєвий рівень розвитку дитини. Це допоможе вам підготувати відповідні матеріали. Адже що вищий рівень, то більше матеріалів та часу для визначення рівня розвитку дитини вам знадобиться.

Особливості тестування

1. Створення обстановки. У багатьох дітей із РСА або іншими особливостями розвитку порушена концентрація уваги. Це означає, що їх легко відволікають сторонні звуки та предмети, такі діти не можуть зосередити увагу на завданні та матеріалах, не дослуховують до кінця інструкцій. Тому нам обов'язково потрібно все це врахувати під час обстеження дитини і в її подальшому навчанні, а також під час створення такої обстановки, яка не відволікатиме дитину.

Намагайтеся максимально прибрати чинники, які відволікають: зачиніть вікно, якщо на вулиці шумно, вимкніть телевізор, радіо, заберіть зайві предмети з поля зору. Найкраще, якщо дитина бачитиме лише ті матеріали, з якими вона виконуватиме завдання. І найважливіше – заберіть із поля зору мотиваційні предмети. Особливо цей пункт стосується дітей, які раніше не займалися зі спеціалістами, гіперактивних, а також дітей із низьким рівнем розвитку.

Після виконання одного завдання зробіть дитині перерву – ви встигнете забрати матеріали, які вже не потрібні, і підготувати нові, а дитина за той час відпочине, відволічеться.

2. Ваша позиція. Сядьте навпроти дитини, щоб її очі були навпроти ваших. Для цього я часто саджу дитину на стільчик, а сама сідаю на підлогу. Не дивіться на дитину згори, інакше їй треба буде докладати додаткових зусиль, щоб почути вас – підвести голову, повернути її у ваш бік, а враховуючи те, що в неї і так з увагою можуть бути проблеми, то в такий спосіб ви лише сприятимете тому, що дитина не слухатиме вас і відволікатиметься.
3. Привернення уваги перед інструкцією. Перед тим, як давати дитині інструкцію, впевніться, що вона дивиться на вас (не обов'язково в очі) або на дидактичний матеріал. Якщо ви бачите, що дитина зайнята аутостимуляцією, дивиться в бік чи займається чимось іншим, приверніть її увагу: покликайте на ім'я, скажіть “Увага!”, постукайте по столу або торкніться її обличчя чи руки. У моїй практиці були діти, яким допомагало, коли я їхню руку ставила собі на щоку – тоді вони зосереджувалися на тому, що я говорила.
4. Інструкції – лаконічні, прості, без зайвих слів. Що нижчий рівень розвитку дитини, то простішими мають бути інструкції. Замість запитання типу “Дмитрику, подивись уважно на картинку і покажи мені, де киця”, формулюйте коротко: “Де киця?”.
Пам'ятайте головне правило: ваше мовлення має бути на рівні дитини, плюс одне слово. Якщо дитина говорить словами – говоріть фразами; якщо дитина не говорить – старайтеся говорити простими словами. Якщо в дитини є проблеми з розумінням мовлення, вам треба максимально скорочувати інструкції.
5. Після інструкції робіть паузу – дайте дитині час на відповідь. Не варто постійно повторювати інструкцію, перефразовувати її. Часто мені доводиться бути свідком того, як батьки і спеціалісти дають дитині інструкції. Це може виглядати так: “Як тебе звати? Скажи, як тебе звати. Ти соромишся? Не хочеш говорити? Скажи своє ім'я. Скажи “Іванко””. У жодному разі так не робіть! Ставлячи такі запитання, ви не даєте дитині можливості зосередитись, а якщо в неї ще й порушення розуміння мовлення, то ваші слова стають для неї “білим шумом”.
Достатньо раз дати інструкцію, після цього зробити паузу, а потім, якщо треба, повторити відповідну інструкцію.
6. Вибір часу обстеження. Зверніть увагу, що час обстеження теж має значення (зрештою, як і навчання). Якщо ви захочете протестувати дитину в час, коли вона зазвичай спить, то будьте готові до проявів небажаної поведінки, крику, інертності, байдужості.

Обстеження навичок візуального сприймання

№ з/п	Навичка	Засвоєно/ не засвоєно (Обстеження 1)	Засвоєно/ не засвоєно (Обстеження 2)	Примітка
1	Нанизує кільце на пірамідку			
2	Будує вежу з кубиків			
3	Є пінцетний захват			
4	Дістає предмет із накритої коробки			
5	Малює каракулі			
6	Складає пазли			
7	Збирає іграшку з деталей			
8	Збирає моделі за малюнком			
9	Вирізує ножицями			
10	Збирає фігуру людини			
11	Грає в гру “Що зникло?”			
12	Продовжує послідовність із предметів			